

Ižanga

Kalbant apie studentų organizacijų veiklą reiktų aptarti šaltinius, naudotus renkant šią medžiagą. Tokiais šaltiniais tekstų nurodyti Lietuvos Centrinį Valstybinį archyvą, jo fonde 564 ap. 2 ir ap. 3 sutelktą medžiagą, konkretizuojamą panaudotose vietose, Studentų ateitininkų spaudą („Židinys“, „Studentų žinios“, „Studentų dienos“), saugomą Kauno apskrities bibliotekoje, Lietuviškąją enciklopediją (1933), Lietuvių enciklopediją (Bostono), B.Kviklio fondą, A.Damušio fondą (Lietuvių išėivijos institutas), pokalbius (interviu) su veiklos dalyviais, taip pat šaltinių sąrašė nurodytas monografijas ir kitas knygas.

Pradžioje trumpai apžvelgsime ištakas lietuvių katalikų studentų veiklos, iš kurios vėliau išsivystė studentų ateitininkų organizacijos Lietuvoje.

Pirmosios lietuvių katalikų studentų organizacijos įsikūrė Fribourgo universitete. Šveicarijoje 1899 m. (Rūta), ir Louvaine (Liuvėno) universitete Belgijoje 1909 m (Lietuva). 1910 m. II 19 Louvaine buvo sudaryta pirmoji Lietuvių katalikų studentų sąjungos valdyba.¹ Vėliau sąjunga plėtėsi – įsijungė kitų Vakarų universitetų ir Rusijos aukštųjų mokyklų studentai (skyrėiai veikė Petrapilyje, Kijeve, Rygoje, Tartu, Liuvėne, Halėje, Miunchėne, Friburge, Romoje).²

¹ *Lietuvių enciklopedija*, Boston, 1956, t. I, p. 341.

² *Lietuvių enciklopedija*, Boston, 1963, t. XXIX, p.72.

Studentų ateitininkų sąjunga

Steigiant universitetą Kaune, pirmas studentų ateitininkų susirinkimas įvyko 1920 m. sausio mėn, o įkūrus universitetą, 1922 m. VI 1 įsisteigė studentų ateitininkų sąjunga (SAS), jungusi visus studentus ateitininkus. Pirmais metais buvo 38 nariai, antrais – 112, o 1924 m. rudens semestre – 254 nariai. Sąjunga turėjo savo vėliavą, uniformą (kepuraites ir juostas), chorą, knygyną, kooperatyvą.³

Nuo 1927 m. II 16 Studentų ateitininkų sąjunga jungia korporacijas, studentų ateitininkų klubus ir kitus junginius. 1933 m. studentų ateitininkų sąjungą sudarė: 1926 m. įsteigta menais besidominčių studentų ateitininkų korporacija „Šatrija“, visuomeninkų korporacijos „Vytautas“, ir „Kęstutis“, 1928 m. įsteigta medikų korp. „Gaja“, ir tais pačiais metais įsteigta mergaičių korp. „Birutė“, 1930 m. pradėjo veikti „Humanitas“, merginų korp. „Giedra“, ir socialinio veikimo korp. „Aktyvitas“, 1931 m. įsteigta teisininkų vyrų korp. „Justicia“ 1932 m. – teisininkų merginų „Fideles Justicia“, ir technikų ateitininkų korp. „Grandis“, 1933 m. abstinentų korp. „Narsa“. Be to, Sąjunga jungė tarpkorporacinius vyrų sporto klubą „Achilas“, merginų „Gražina“ (1926), dėžukų dr-ją „Dainava“, zanavykų dr-ją (1930), eucharistininkų būrelį ir ateitininkų chorą.⁴ Greta šių Vytauto Didžiojo universitete veikusių ateitininkų korporacijų ir klubų, studentai ateitininkai veikė ir kitose Lietuvos aukštosiose mokyklose.

Studentų ateitininkų sąjunga, įsikūrusi 1924 m. Dotnuvoje, 1931 m. išsivystė į vyrų korporaciją „Agricola“ ir merginų „Gabija“. 1932 m. Dotnuvoje įsisteigė ateitininkų visuomenininkų klubas „Algimantas“. Prekybos institute veikė studentų ateitininkų „Gintaro“ klubas, Pedagoginiame institute – „Žibintas“ (1939).⁵ Atkūrus Vilniaus universitetą, ten irgi veikė studentai ateitininkai. Studentų ateitininkų sąjungos pirmininką ir valdybą rinko atskirų korporacijų pirmininkai. Vėliau, nuo 1936/1937 m., buvo renkamas atskiras visos Lietuvos SAS pirmininkas.⁶

Studentų ateitininkų sąjunga koordinavo visų ateitininkiškų korporacijų veiklą. Pvz., steigiant studentų technikų korporaciją „Grandis“, steigimo komisija kreipiasi į VDU Studentų ateitininkų sąjungos Valdybą prašydama įregistruoti įstatus.⁷

Studentų ateitininkų sąjungos valdybai taip pat buvo pateikiamos korporacijų veiklos apyskaitos. Ateitininkų įtaką akademiniam gyvenime pakankamai gerai atspindi studentų atstovybės rinkimai. 1929 m. iš bendro 42 atstovybės narių skaičiaus ateitininkai gavo 12 vietų, tarpfakultetinė koalicija – 11, likusieji

³ Ibid, p. 73.

⁴ Ibid.

⁵ P.Narutis. *Tautos Sukilimas*, I d. Saline, 1993, p. 65.

⁶ P.Narutis, op. cit, p. 56.

⁷ LCVA, f-564, ap. 3, b. 179, p. 13 (1 priedas).

– ne daugiau 6 (žydų). 1931m. ateitininkai taip pat gavo 12 vietų, likusieji – daugiausia 7 (žydų). 1933 m. tautininkų valdžiai studentų atstovybės rinkimus sustabdžius, jie buvo nauju statutu praversti tik 1938 m. Tarp atstovybės narių išrinkta 5 ateitininkų sąjungos atstovai, (gavo 9107 balsų), 2 neolituonų, (3947 balsų), 1 skautų, (2529), 1 Ramovės, (2328), 3 Prezidiumų sambūrio, (6523 balsų), 2 žydų [4128), 1 Filiae Lithuaniae(1618) ir 1 neorganizuotos studentijos atstovas(1528).⁸ 1939 m tarp 17 atstovybės narių buvo išrinkti 5 ateitininkai, o 1940 tiek pat tarp 15 narių. Didžioji dauguma studentų atstovybės pirmininkų buvo ateitininkai, tame tarpe ir paskutinis – grandietis Pilypas Žukauskas. Visuomenės opozicijai stiprėjant prieš vienpartinį režimą, kad geriau būtų galima priešintis tautininkų įtakai universitete, keliolika studentų korporacijų sudarė koaliciją išsirinkti savą Studentų atstovybės pirmininką.

Koaliciją sudarė ateitininkai, varpininkai, socialistai, voldemarininkai, jungėsi ir studentai skautai, ir dar kelios neutralios korporacijos. Šių susijungusių VDU korporacijų grupių pasitarimų posėdžiuose dalyvaudavo korporacijų pirmininkai arba atstovai, nutarimai nebuvo protokoluojami – buvo žodiniai. „Koalicija – tai ne kokia nors formali, bet tik draugiškai sutarta vieninga akcija“, teigia Pilypas Narutis-Žukauskas.⁹ Šios studentų koalicijos pagrindu vėliau išsivystė ir LAF.

Korporacija „Grandis“

Apžvelgus studentų ateitininkų sąjungos visumą, galima išsamiau nagrinėti studentų technikų ateitininkų korporaciją, kuri 1932 m. Adolfo Damušio iniciatyva buvo įkurta Vytauto Didžiojo universitete. 1928 m. įstojes į technikos fakultetą, A.Damušis iš karto buvo įjungtas į moksleivių ateitininkų sąjungos valdybą, vėliau, 1930–1931 m., tapo šios sąjungos vadovu. Protestuojant prieš jos uždraudimą, tautininkų valdžios buvo nubaustas Varnių koncentracijos stovykla.

Technikos fakultete susidarė nemažas būrys ateitininkų, kuriems rūpėjo ne vien techninės pažangos, bet ir socialinės raidos Lietuvoje uždaviniai. Šiuos uždavinius įgyvendinant reikėjo ne vien techninės kompetencijos, bet ir idealizmo, kurį laidavo ateitininkiškos nuostatos „viską atnaujinti Kristuje“ praktinis įgyvendinimas. 1932 m. vadovaujant A.Damušiu buvo sudaryta 5 žmonių iniciatyvinė grupė, kuri paruošė statutą, buvo parašytas pareiškimas VDU Senatui įsteigti naują korporaciją, kurį pasirašė 17 steigėjų.¹⁰ Reikia manyti, kad „Grandis“ veiklos pobūdžiui didelę įtaką turėjo A.Damušis, kuris „Studentų Žodyje“

⁸ *Lietuvių enciklopedija*, t. XXIX, p. 68.

⁹ P.Narutis, op. cit, p. 66.

¹⁰ *Lietuvių enciklopedija*, Boston, 1953, t. VII, p. 451.

rašė: „O susidomėjimas socialiniu gyvenimu, neapkentimas tos moderniškos ne-teisybės, dažnesnis žvilgsnis į fortus (ten tuo metu laikėsi daug neturinčių kur glaustis šeimų – M.B.), drėgnas lūšnas, bent pažinimas to vargingo gyvenimo išugdo charakterius, kurie nepaskęs išnaudojimo, prabangos ir parazitavimo liū-ne. <...> Lyg Prometėjaus ugnį neša jaunimas idealizmą į visuomenę...“¹¹

1932 m. balandžio 23 d. raštu Nr. 1 „Grandis“ Studentų ateitininkų sąjun-gos valdybai praneša, kad ji 1932 m. kovo 19 d. įregistruota VDU Senate ir kad Korporacijos valdybą 1932 m. pavasario semestru sudaro Adolfas Domaševičius (Damušis – M.B.) – pirmininkas, Petras Eidukevičius – vicepirmininkas, Jurgis Damijonaitis – kasininkas, Jonas Kriaučiūnas – kandidatų vadas, Juozas Linke-vičius – sekretorius¹² (2 priedas). Kuriant korporaciją buvo paruoštas VDU studentų ateitininkų technikų vyrų korporacijos „Grandis“ vidaus santvarkos statutas¹³.

Reikia manyti, kad tai buvo atlikta gana formaliai, siekiant įregistruoti kor-poraciją, ir neatspindėjo vėliau išsivysčiusių tradicijų. Įstatų vėlesnė redakcija at-sispindi užjūryje naudotame „Grandies“ statute.¹⁴

Pirmajame statute aptariama korporacijos sueigos, kurių nutarimai privalo-mi visiems nariams, ir gali būti korporacijos paslaptimi, reikalaujama pažangos moksle ir padėti jaunesnių kursų kolegoms. Aptiriamos išdininko pareigos ir mokesčiai, korporacijos knygyno organizacija, taip pat korporacijos uniforma – kepuraitė ir juostelė.

Kaip ir daugelyje korporacijų, pirmuosius žingsnius pradedančius naujokus (fuksus) įvairiai rėmė ir padėjo vyresni nariai. Tokiu būdu korporacija faktinai buvo savotiška tėvonija iš įvairių vietų susirinkusių nariams, kuriuos siejo ne tik ideologiniai ar fakulteto bendrumai, bet ir draugiškas artumas.

Įvairios ateitininkų korporacijos turėjo savą charizmą – pvz., „Šatrija“ vadova-vosi šūkiu „Menas grožiui, grožis – tobulybei“, „Birutė“ – „Spes, Fides, Caritas“ ir stengėsi socialinius procesus veikti humanitarine pagalba. „Grandis“ akcentavo so-cialinį narių sąmoningumą ir daug dėmesio skyrė visuomeniniam narių pasiruoši-mui vadovauti (pirmininkai pradžioje buvo renkami pusei metų), ir drausmingu-mui,¹⁵ skatino iniciatyvumą. „Grandies“ organizacinėje struktūroje sprendžiantį balsą turi visuotinis susirinkimas, kuriame priklausomai nuo klausimo svarbos spren-dimai priimami paprastos daugumos arba kvalifikuotos daugumos (2/3) balsais. Visuotinis susirinkimas renka studentų Valdybą, Pirmininką, ir Revizijos komisiją.

Sendraugiai valdybą ir pirmininką renka tarp savo narių. Teisių ir pareigų atžvilgiu korporacijos nariai skirstomi į kandidatus, tikruosius narius ir sendrau-gius (filisterius).

¹¹ *Studentų žodis*, 1932 X 28, p. 7.

¹² LCVA, F-564, ap. 3, b. 179, p. 12 (2 priedas).

¹³ Ten pat, p. 22-24 (3 priedas).

¹⁴ Studentų technikų ateitininkų tremtinių korp., „Grandies“ statutas.

¹⁵ *Lietuvių enciklopedija*, t. VII, p. 452.

Korporacijos nariu – kandidatu gali būti kiekvienas technikos fakulteto studentas katalikas, padavęs pareiškimą apie norą įstoti ir rekomenduotas 2 tikrųjų narių. Kandidato pasiruošimui padėti skiriamas globėjas – tikrasis narys ar sendraugis. Narius kandidatus valdyboje atstovauja kandidatų vadas (fuksmajoras). Prabuvus du semestru kandidatu, pažangus studentas turi išlaikyti egzaminus savo pasiruošimui įrodyti pagal Valdybos parengtą programą. Egzaminų komisiją skiria Valdyba. Narių kandidatą, korporacijos valdybai pasiūlius, tikruoju nariu kelia visuotinis susirinkimas.¹⁶ Iškilmingas pakėlimas į tikruosius narius vyksta grandkavos metu (žiūr. kitą skyrių).

1932 m. spalio 21 d. rašytoje korporacijos pirmosios valdybos ataskaitoje SAS valdybai nurodoma, kad yra 23 nariai, praversti 8 „Grandies“ Valdybos posėdžiai, sušauktos trys sueigos, įregistruoti įstatai ir uniformos, dalyvavo Ateitininkų Sąjungos dešimtmečio iškilmėse, iliuminavo Ateitininkų rūmus. Paskutinėje sueigoje trys inžinieriai pakelti filisteriais (vėliau jie buvo vadinami sendraugiais).¹⁷ Tą pačią dieną išrinkta nauja Valdyba. 1932 m. rudens semestro apyskaitoje, rašytoje 1932 m. gruodžio 17d., pranešama apie įsigytą antspaudą, padidintą knygyną, ruoštą vėliavos projektą.¹⁸

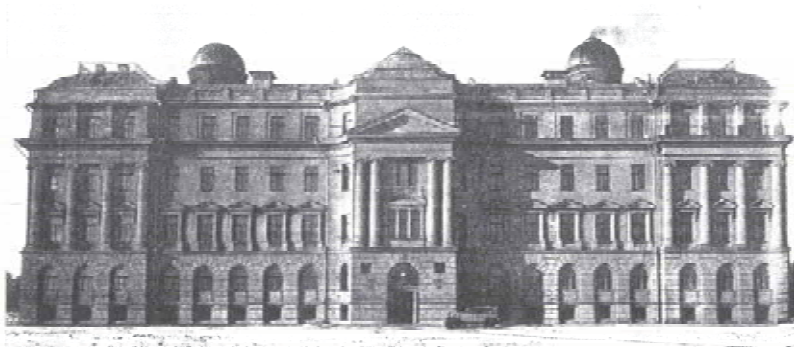
„Grandies“ nariai buvo pratinami technikoje matyti tiek kūrybinės raiškos priemonę, tiek krašto materialinio gerbūvio laidą. Vienas aktualiausių uždavinių tuo metu buvo mūrinės Lietuvos idėjos įgyvendinimas, ir tam nuosekliai ruošta: Adolfas Damušis turėjo imtis lietuviško cemento gamybos, Jonas Boruta, Juozas Prapuolenis – plytinių statybos ir pan. Kita aktuali problema – energetika, elektrotechnika: elektrinių statyba ir įmonių energetika, elektros įrengimai, ir durpių, kaip energetinės žaliavos, gavyba ir panaudojimas. Šios problemos buvo keliamos ir diskutuojamos „Grandies“ susirinkimuose, jos dažnai apsprendė ir pasirinktą studijų kryptį. Tuo metu technikos fakultete buvo 5 specialybės – architektūros, statybos, cheminės technologijos, elektrotechnikos ir mechanikos, tad korporacijos susirinkimuose aptariamoms problemoms buvo gvildenamos įvairiais aspektais, bet jas kaip atskiras grandis į bendrą grandinę jungė bendras tikslas – tarnauti savam kraštui, visiems, o ypač skurstantiems žmonėms. Technikos fakulteto paskaitos vyko tuose pačiuose Technikos ir Gamtos-Matematikos rūmuose Aleksote, kurių bendrą vaizdą norėčiau iliustruoti „Studentų dienų“ laikraštyje 1937 m. patalpintomis nuotraukomis. (1 pav. – fasadas, 3 pav. – vidinė rūmų pusė). Vis dėlto Technikos fakulteto darbas netenkino grandiečių. Susirinkimuose būdavo aptariamoms studijų aktualijos ir reformos, galinčios gerinti mokymo procesą. Buvo svarstoma, kodėl iš 100-200 stojančių į technikos fakultetą studentų baigia 10-30,¹⁹ kodėl per 1922–1938 m laikotarpį baigė 1073 teisinin-

¹⁶ 3 priedas.

¹⁷ LCVA, f-564, ap. 3, b. 179, p. 11.

¹⁸ Ten pat, p. 6.

¹⁹ *Studentų Dienos*, 1940, Nr. 6, p. 2.

1 pav. VDU Technikos ir Gamtos-Matematikos fakulteto rūmų Aleksote fasadas.

kai, 987 medikai ir tik 229 inžinieriai?²⁰ Svarstymų medžiagą talpindavo studentų ateitininkų leidžiamame laikraštyje „Studentų dienos“. Apie tai rašo grandiečiai studentai A.Šapalas, P.Rimša ir kiti. Antanas Šapalas pastebi, kad „inžinierių meilė kraštui yra brangesnė už kapitalą“.²¹ Beje, grandietis P.Rimkūnas buvo pirmas „Studentų dienų“ redaktorius 1937 m. Akademiniame gyvenime svarbų vaidmenį vaidino Studentų atstovybė, kurioje neretai pirmininku būdavo grandietis, tad ir jos veiklos kryptys buvo aptariamoms tarp grandiečių. Dar steigiant korporaciją A.Damušis buvo iškęlęs paramos mokyklose draudžiamai moksleivių ateitininkų veiklai programinį uždavinį, tad šie klausimai taip pat buvo aptariamai ir vykdomi. Moralinei narių būklei stiprinti buvo praktikuojamos bendros pamaldos, rekolekcijos. Kartais rekolekcijos vyko visai Ateitininkų sąjungai arba

2 pav. VDU Technikos ir Gamtos-Matematikos fakulteto rūmų Aleksote vidinė pusė.

²⁰ Ten pat, 1940, Nr. 2.

²¹ Ten pat.

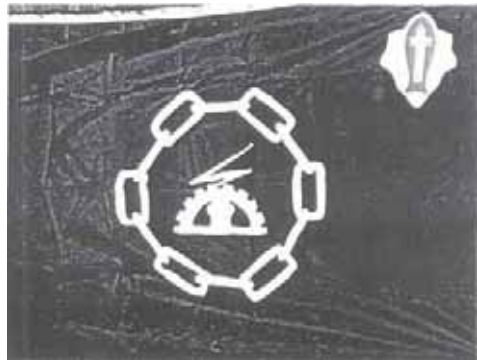
gerai vienas kitą pažįstančių 20-25 žmonių grupėse.²²

Kultūrinio gyvenimo akiračiui plėsti buvo organizuojami susitikimai su rašytojais, bilietai į teatrą, ekskursijos į muziejus. Čia svarbų vaidmenį atliko studentų bažnytinis choras. Kai 1938 m. VDU studentų korporacijoms skyrė globėjus, „Grandies“ globėju tapo prof. Kolupaila.²³ Nemažai grandiečių vasaromis atlikdavo praktiką įvairiose įmonėse ar įstaigose, susipažindavo su darbininkų būkle, jų socialine padėtimi. Vėliau stažuodavosi užsienio valstybėse – Suomijoje, Čekoslovakijoje, Švedijoje – plėsdavo savo akiratį ir svetimų kraštų patirtimi. Veiklai palaikyti, labiausiai stokojantiems paremti buvo renkami mokesčiai. Studentai mokėdavo daugiau simbolinių, drausminančių mokesčių. Pagrindinės lėšos buvo gaunamos iš sendraugių ir korporacijos rėmėjų. Apskritai „Grandžiai“ buvo būdingi glaudūs ryšiai su sendraugiais, kurie įvairiapusiai rėmė savo korporacijos studentus.

„Grandies“ atributika ir tradicijos

Kaip ir kiekviena studentiška korporacija, „Grandis“ turėjo savo specifinę atributiką, tradicijas. Grandies korporantai nešiojo tamsiai raudonos spalvos kepuraites su siauru auksiniu pakraščiu, dėvėjo tokias pat spalvos juostelę ir ženkliuką. Grandies vėliavos tamsiai raudoname fone buvo aukso spalvos dantračio segmentas, į kurį atsiremia stilizuotas žaibas. Visa tai apsupta šešių grandžių grandinė. Viršutiniame dešiniame vėliavos kampe auksiniame lauke patalpintas nedidelis ateitininkų ženkliukas.²⁴

Maždaug du kartus per metus vykdavo bendri susirinkimai, vadinamos Grandkavos. Grandies susirinkimuose, skirtingai nuo kitų korporacijų, pvz., „Plieno“, niekada nebuvo vartojamas alus ar kiti alkoholiniai gėrimai – tik kava. Susirinkimas prasidėdavo bendromis pamaldomis, kurių metu giedodavo visi, nors kartais jose dalyvaudavo ir pakviesti solistai. Po to, pakankamai erd-

3 pav. „Grandies“ vėliava.

²² Pokalbis su prof. A.Jasiulioniu 2004 02 24, AMBA (asm. M.Bloznelio archyvas).

²³ *Studentų Dienos*, 1938, Nr. 14.

²⁴ Pokalbis su J. Prapuoleniu 2004 02 26, AMBA.

vioje patalpoje, būdavo paruoštas bendras stalas. Išskilmės prasidėdavo vėliavos ir grandinės įnešimu. Grandinės grandžių skaičius buvo kiekvienais metais didinamas viena grandimi.²⁵ Įnešus grandinę būdavo giedama Grandies giesmė:

*Aukštai, aukštai,
Kur Grandis žvang, (2k)
Aukštai, kur Grandis žvang. (2k)
Kai dangum žvaigždėtu mėnulis keliauja
Studentai, profesoriai čia posėdžiauja,
tralia, tralia, tralia, tralia, tralia !
Gražu, smagu,
kai sodai žyd, (2k)
Gražu, kai sodai žyd. (2k)
Kur Nemuno plukdosi mėlynos bangos,
Technikų brolių ten aidas suskambo:

Drąsiai, narsiai,
Kovojom mes, kovosim mes
Už Laisvę Lietuvos. (2k)
Miškuose, Gulago, Gestapo kacetuos
Sujungę lietuvius visoje Planetoj
Grandis, Grandis, Grandis, mūsų Grandis. (2k)*

Užstalėje daug dainuodavo, juokaudavo – tai buvo gera proga arčiau susipažinti su sendraugiais – jau diplomus turinčiais grandies nariais.

Naujų narių priėmimas

Grandkavos metu būdavo į tikruosius narius priimami kandidatai – fuksai, išbuvę du semestrus kandidatais. Ši procedūra prasidėdavo kandidatų globėjo – fuksmajoro kiekvieno kandidato pristatymu visuotinam susirinkimui. Pristatymo metu Grandies nariai galėdavo užduoti klausimus ar pasitikslinti žinias apie kandidatą. Susirinkimas balsuodavo už kiekvieną kandidatą individualiai. Balso teisę turėjo tikrieji nariai ir sendraugiai (filisteriai), kurie visada dalyvaudavo Grandkavose. Po to susirinkimo priimti į narius kandidatai prie kryžiaus ir vėliavos prisiekdavo tardami priesaikos formulę ir pabučiuodami vėliavą. Prisiekę nariai privalėdavo įkalti specialią vinutę į „Grandies“ skydą, ir tuo jų priėmimo procedūra baigdavosi.²⁶

²⁵ Ten pat.

²⁶ *Lietuvių enciklopedija*, t. VII, p. 452.

Pirmąją penkių vinučių skydo eilutę įkalė „Grandies“ steigėjų iniciatyvinės grupės nariai, o pačią pirmąją vinutę įkalė „Grandies“ steigėjas Adolfas Damušis. Yra išlikęs sąrašas, kuriame nurodyti kiekvieno sąraše esančio „Grandies“ nario vinutės numeris. Sąrašė yra 115 pozicijų (4 priedas) Literatūroje nurodoma, kad iki sovietinės okupacijos buvo 118 narių studentų ir 29 baigusieji inžinieriai.²⁷ Okupavus Lietuvą sovietams visos ateitininkų organizacijos buvo uždraustos.

„Grandis“ pirmosios sovietinės okupacijos metais

Prasidėjus sovietinei okupacijai, 1940 m. rugpjūčio mėnesį VDU vadovybė nutraukė visų studentų korporacijų ir sąjungų veiklą. Taigi, nuo 1940 m. rudens semestro legali „Grandies“ veikla buvo nutraukta.²⁸ ir 1939 m. įstojusieji jau nebedalyvavo vinies kalimo į skydą ceremonijoje.²⁹

Paskutiniąją „Grandies“ valdybą sudarė Jonas Kučinskas, Vytautas Guobis (pirm.), Pilypas Narutis-Žukauskas, Bronius Petruševičius, Petras Brizgys.³⁰ Tačiau tiek paskutinis „Grandies“ pirmininkas, tiek kiti korporacijos nariai svokė, kaip svarbu išlaikyti glaudžius ryšius, ir apsisprendė veiklą tęsti nelegaliai. Tai buvo paprasčiau vienos korporacijos rėmuose, nors teko pasinaudoti konspiracinės veiklos patirtimi moksleivių ateitininkų sąjungoje. Praktiškai buvo kontaktuojama mažomis grupėmis, naudojant pertraukas tarp paskaitų ar kitų užsiėmimų. 1940 m. naujų narių į ateitininkų korporacijas, tame tarpe ir į „Grandį“, nepriiminėjo, tačiau ateitininkai stėjo į studentų bažnytinį chorą. J. Antanaitis vis dėlto mano, kad nauji studentai, priklausę ateitininkams gimnazijoje, buvo priimami į narius.³¹

Sudėtingiau buvo vystyti tarpkorporacinę studentų ateitininkų sąjungos veiklą. Todėl teko keisti santykių su Bažnyčia struktūrą – reikėjo studentams ateitininkams dvasinių vadovų, taip pat specialių pamaldų numatytose bažnyčiose. Kaune studentų ateitininkų dvasiniu vadovu paskirtas kun. A. Bieliūnas S.J., buvo išskirta Studentų bažnyčia (dabartinės Vilniaus g. ir Gimnazijos g. kampas, netoli Prezidentūros), kurios Rektorių prof. Blažiejų Čėsny visi studentai gerbė ir mėgo. Įgulos bažnyčia taip pat tapo studentišku pamaldų židiniu.³² Pamaldos suteikė galimybę pasimatyti įvairių korporacijų studentams, mažiau atkreipiant čekistų dėmesį. Tačiau patogiausia tarpusavio bendravimo vieta tapo studentų bažnytinis choras, kuris profesionaliai atlikdavo ne tik religinius kūrinius studen-

²⁷ *Lietuvių enciklopedija*, t. VII, p. 452.

²⁸ P. Narutis, op. cit., p. 150.

²⁹ Pokalbis su J. Antanaičiu 2004 03 14, AMBA.

³⁰ P. Narutis, op. cit., p. 58.

³¹ Pokalbis su J. Antanaičiu, op. cit.

³² P. Narutis, op. cit., p. 127-128.

tiškų pamaldų metu, bet gerai paruošdavo ir pasaulietinės muzikos kūrinius. Choro repetitijų metu buvo galima pasikeisti aktualia informacija. Prasidėjus mokslo metams, studentai įsitraukė į antisovietinę pagrindinę veiklą, stengiantis nepasiduoti bauginimams ir terorui. Ta veikla išryškėjo pirmųjų okupacijos Vėlinių įvykiais Kaune ir kitur. Spontanišką pasipriešinimą pakeitė organizuota veikla, ir čia ypatingą vaidmenį atliko „Grandies“ korporantų sutelktumas, savitarpis pasitikėjimas, taip pat studijų metais išsivystę asmeniniai ryšiai su ateitininkų medikų „Gajos“ korporacijos lyderiais. Tiesa, buvo siūlymų „Grandies“ korporaciją įjungti kaip LAF'o padalinį, tačiau J.Pajaujįs ir kiti tam nepritarė – „jei reikia, galima kviešti atskirus „Grandies“ narius, kaip žinomus ir patikimus, individualiai dalyvauti LAF'o veikloje, tačiau korporacija neturi būti įjungta į kokios nors politinės organizacijos struktūrą.“³³ Tarp 40 P.Naručio-Žukausko išvardintų Lietuvos aktyvistų fronto štabo narių, ruošusių ir dalyvavusių 1941 m. Sukilime, 30 priklausė ateitininkams, tame tarpe 16 – grandiečiai.³⁴ Keturi grandiečiai (Ant.Norkūnas, R.Striupas, Stasys Tilinskas ir Antanas Živatkauskas) žuvo.

„Grandis“ vokiečių okupacijos metais

Laikinoji Vyriausybė atstatė Vytauto Didžiojo universiteto darbą ir panaikino sovietinės valdžios draudimus laisvai studentų veiklai.

Tad 1941 m. rudenį daugelis korporacijų pradėjo viešą veiklą. Į „Grandį“ įsiliejo 1940 m. įstoję studentai. Kadangi vokiečiai trukdė naujai priimti studentus į technikos fakultetą, tai universiteto vadovybė stengėsi šį draudimą apeiti, organizuojant įvairius kursus, ir tik 1942 m. pradžioje paskaitos tapo pakankamai reguliarios. 1941 m. rudenį civilfervaltungas uždraudė LAF'o veiklą. 1942 m. J.Pajaujįs buvo išrinktas studentų ateitininkų sąjungos pirmininku ir, jausdamas nacių antilietuvišką politiką, nurodė visoms studentų ateitininkų sąjungos korporacijoms pereiti į nelegalią padėtį.³⁵ 1942 m. į universitetą stėjo beveik dviejų gimnazijos laidų absolventai, tad vien į technologijos fakultetą buvo priimta per 300 studentų.³⁶ Į „Grandį“ atėjo daug studentų, tame tarpe ir nebuvusių ateitininkais gimnazijoje, nors viešo raginimo nebuvo – vieni „Grandį“ surado kaip moksleivių ateitininkų sąjungos nariai, kitus kvietė arčiau juos pažįstantys to pačio kurso draugai.

Kaip ir ankstesniais laikais, dėmesys buvo skiriamas ne tik gilesnei religinei praktikai, bet ir visuomeninei veiklai, ypač talkininkaujant moksleivių ateitininkų veikloje, profesiniam pasiruošimui ir pareigai savam kraštui. 1942 m. jau bu-

³³ Pokalbis su J.Pajajiu, 1998 VIII 12, AMBA.

³⁴ P.Narutis, op. cit., p. 238-239.

³⁵ Pokalbis su J.Pajajiu 1998 VIII 12, AMBA.

vo atgijusi studentų atstovybė, tad rinkimai į studentų atstovybę taip pat tapo viena veiklos sričių. Kandidatų į „Grandies“ narius globėju (fuksmajoru) buvo paskirtas J.Pajaujis, kurio rūpesčiu besidomintiems filosofija buvo organizuotas prof. Pr.Kuraičio vedamas seminaras. Seminaro dalyvių pageidavimu buvo kritiškai nagrinėti tiek nacistinės ideologijos pagrindai (J.Rosenberg, „Der Mythos XX Jahrh“), tiek ir marksistinė doktrina.³⁷ Seminare dalyvavo J.Ardinskas (Ardys), D.Bielskus, M.Bloznelis, J.Jonaitis, S.Rainys.

Naujai įstoję nariai bendravo nedidelėmis 3-5 žmonių grupelėmis, nors bent kartą per semestrą vykdavo grandkavos. Paprastai jos būdavo moterų vienuolyno patalpose Žemaičių gatvėje – naujame moderniam pastate, kurio salėje nesunkiai tilpdavo visa korporacija. Renginys būdavo numatomas nedarbo dieną, prasidėdavo pamaldomis, kuriose drauge giedodavo korporacijos nariai, bendra Šv. Komunija, o po to grandiečiai vaišindavosi prie bendro stalo. Mums, kandidatams, labai imponuodavo „Grandies“ sendraugių – fakulteto dekanı, universiteto dėstytojų, įvairias aukštas pareigas turinčių vadovų betarpiški, labai draugiški santykiai tarpusavyje ir su mumis. Daugelis mūsų tuo metu buvome susipažinę su A.Maceinos revoliucingomis socialinio teisingumo idėjomis, ir čia mes jausdavome jų praktinę realizaciją.

Kai Lietuvoje valdžią perėmė civilfervaltungas, jau 1941 m. pabaigoje susidarė antinacinio pasipriešinimo organizacija „Lietuvių frontas“. Kadangi ši organizacija glaudžiai susijusi su Lietuvos nepriklausomybės siekusia LAF'o struktūra, kurioje dalyvavo daugelis grandiečių, tai ir šioje organizacijoje grandiečiai vaidino svarbų vaidmenį. 1942 m. „Grandyje“ pirmininkavo A.Pukas, aktyviai dalyvavęs Lietuvių fronto veikloje. Kaip ir 1940 m., atsirado ketinimų „Grandies“ korporaciją įjungti į „Lietuvių fronto“ struktūrą, tačiau ir šį kartą buvo apsiribota individualiu atskirų narių įjungimu į antinacinio pasipriešinimo darbus. Vis dėlto praktiškai dauguma grandiečių įsijungė į LF pagrindinės spaudos ruošimo ir platinimo veiklą. „Grandis“ ir toliau liko glaudžiai susijusi su Moksleivių ateitininkų sąjungos veikla: 1942 – 1944 m. Moksleivių ateitininkų sąjungos vadovais dirbo Liudas Dambrauskas, kitose kadencijose – Mindaugas Bloznelis (Sąjungos vicepirmininkas), vėliau – Juozas Vaičaitis (Sąjungos pirmininkas). Po A.Puko „Grandies“ pirmininku tapo Jonas Antanaitis.

„Grandis“ antrosios sovietinės okupacijos metais

1944 m. rudenį Jonas Antanaitis tapo Studentų ateitininkų sąjungos pirmininku, tad „Grandies“ vadovo pareigas drauge

³⁶ M.Bloznelis. Prisiminimai, III d.(Okupacijų metai), rankr., AMBA.

³⁷ Ten pat.

su antspaudu ir kai kuriais dokumentais perdavė Stasiui Rainiui.³⁸ Tuo metu studentai elektrikai S.Rainys, M.Bloznelis, L.Tvarionavičius ir V.Zgirskis buvo užėmę butą trečiame aukšte, studentų bendrabučiu skirtame buv. gyd. Mažylio name Kęstučio – Daukanto gatvių kampe, ir kiekvienas turėjo po kambarį. (Kęstučio gatvėje esančioje namo dalyje iki pat ketvirto aukšto visuose butuose gyveno studentai, išskyrus kraštinę laiptinę, kurios pirmame aukšte buvo įsikūrusi Valstybinė leidykla).

Stasys Rainys „Grandies“ antspaudą paslėpė savo kambario tuščioje rozetėje, o dokumentus paslėpė pastogės šlako užpyloje, ir kai 1945 m. pradžioje stalgiai turėjo palikti Kauną, viską paliko. Ir tik susitikus 1955 m. Kolymoje, Magadane, atbuvus lagerio bausmę, apie tai papasakojo M.Blozneliui. 1944 m. rudenį pradėjus veikti universitetui, buvo svarstoma nutraukti ateitininkiškų korporacijų veiklą, nes dalyvavimą ateitininkiškoje organizacijoje okupacinė valdžia traktavo kaip antivalstybinę veiklą, tad naudingiau buvo įsijungti į tiesioginio pasipriešinimo pagrindinę veiklą. Taigi nauji nariai į „Grandies“ struktūrą 1944 m. rudenį nebuvo priimami. Vis dėlto buvo ieškoma legalių būdų tiek veikiančių korporacijų, tiek į universitetą įstojusių ateitininkų tarpusavio bendravimui. 1944 m. rudenį, spalio mėnesį, grandietis Juozas Prapuolenis įpareigojo M.Bloznelį perimti studentų bažnytinio choro pirmininko pareigas, perdavė gaidų ir partitūrų fondą ir pristatė tėvui A.Bieliūnui S.J. tartis dėl tolimesnės veiklos. Choro vadovu žadėjo ir toliau likti kompozitorius J.Dambrauskas. Sutarus su direktoriumi Matiuku, choro repeticijos vyko Konservatorijos patalpose, nes chore dalyvavo virš 80 žmonių, dauguma iš naujai įstojusių. Pamaldos vykdavo Studentų arba Įgulos bažnyčiose. 1944 m. pabaigoje vykusiame studentų ateitininkų sąjungos valdybos posėdyje, kuriame dalyvavo Studentų ateitininkų Sąjungos pirmininkas J.Antanaitis, „Grandies“ korporacijos pirmininkas S.Rainys, „Gajos“ vyrų korporacijos pirmininkas J.Draudvila, studentų bažnytinio choro pirmininkas M.Bloznelis ir (atrodo) kapelionas Antanas Bieliūnas S.J. buvo nutarta studentų ateitininkų, tame tarpe ir korporacijos „Grandies“, veiklą laikinai sustabdyti. Nežiūrint to, 1945 m. NKGB sudarė taip vadinamąją ateitininkų bylą, kurioje apkaltinus priešiška ideologija, buvo 10 metų lagerio ir 5 metų teisių atėmimu nuteisti kun. A.Bieliūnas S.J., grandiečiai inž. J.Antanaitis ir J.Vaičaitis.³⁹

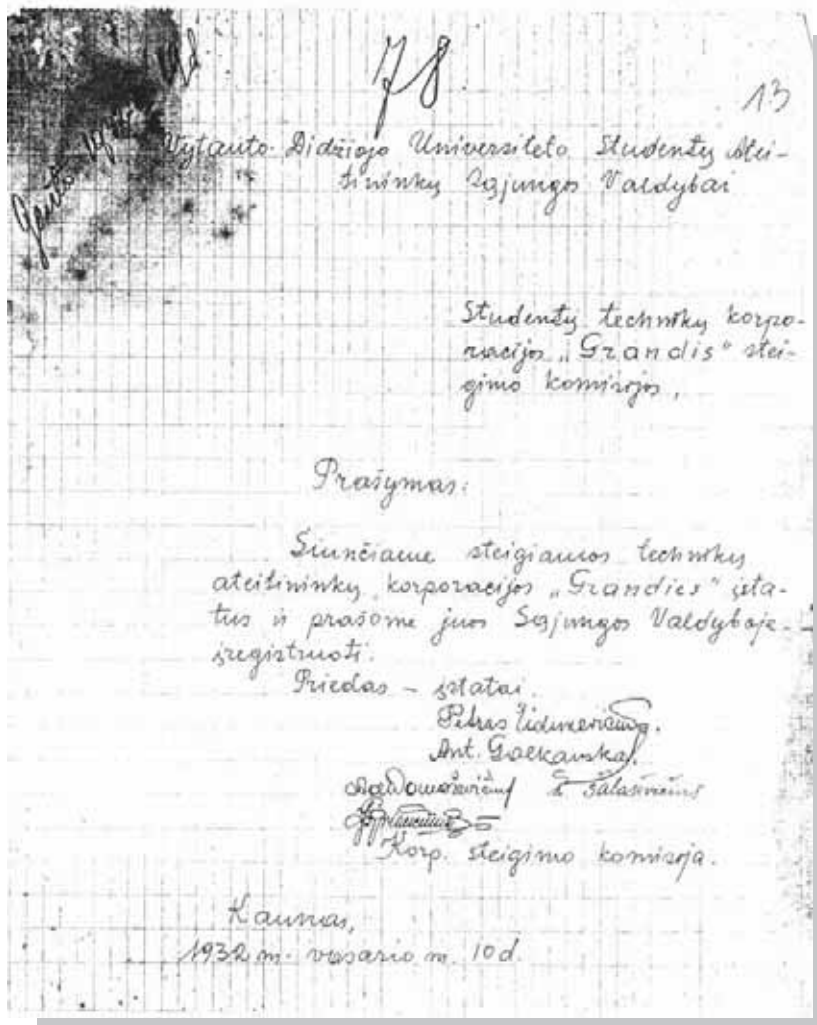
Didžioji dalis grandiečių įsijungė į pasipriešinimo organizacijas, daugelis – vadovaujančiose grandyse. „Grandis“ buvo atnaujinta Vokietijoje, vėliau Jungtinėse Amerikos Valstybėse, bet tai jau atskira tema.

³⁸ Pokalbis su J.Antanaičiu, op. cit.

³⁹ LYA, f. K-1, b.b. P-15082-LT (Ateitininkų byla).

Priedai

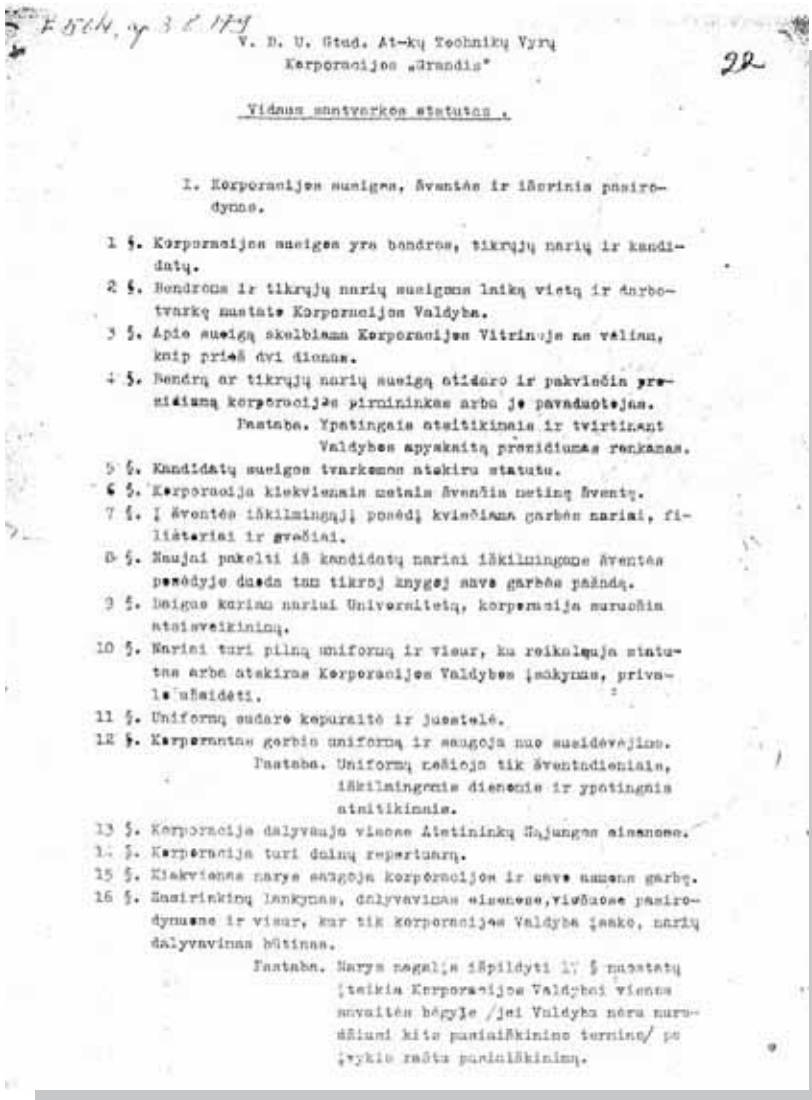
1 priedas

2 priedas

3 priedas (1)

3 priedas (2)

- 17 §. Valdybos posėdžių ir Korporacijos sueigų tam tikri nutarimai bei mišrys yra Korporacijos²³ pualaptis.
- 18 §. Sueigų nutarimai privalo būti visiems Korporacijos nariams.
- 19 §. Narys yra punktuolus.

I. Prataba. Pagėvelavęs narys šodšiu pašiaiškina Korporacijos sekretoriui arba ję nesant, kitam Valdybos nariui.

II. Pantaba. Būant svarbiam reikalui, narys gali ap-
leisti sueigą, apie tai pranešęs sueigos
pimininkui.

II Korporacijos Vadovybė.

- 20 §. Korporacijos Valdyba renkama rudens sestraui prieš vasaros atostagas, pavasario sestraui prieš Kalėdas.
- 21 §. Valdyba pradėdama Korporacijai vadovauti padare savo dekla-
raciją, baigdama vadovauti, bendrai sueigai duoda veikimo
apykaitę.

III Išdava.

- 22 §. Išdą valda ir už jį atsako išdininkas.
- 23 §. Išdai²³ dokumentus tvirtina Korporacijos išdininkas.
- 24 §. Nariai nario mokėti privalo sumokėti iki gruodžio 1 d.
už rudens sestraų ir ligi gegužės 1 d. už pavasario se-
estraų.
- 25 §. Neišgulinčius sumokėti nario mokėti, Korporacijos Valdyba,
gavusi iki mokėjimo termino prašymą, gali atleisti.
- 26 §. Narių sueiga gali apsidėti specialiais mokėdžiais.
- 27 §. Išdininkas kas sestraų dar išd. balansą ir bendrai suei-
gai duoda apykaitę.

IV. Knygynas.

- 28 §. Korporacijos knygyną valdo vicepimininkas.
- 29 §. Knygyną sudaro pirktos, skelintas ir sukotos knygos.
- 30 §. Skelintas knygos laikomos kreditoriaus nuėmnybė. ir jam
pareikalavus gražinamos.
- 31 §. Knygyną gali naudotis kiekvienas korporacijos narys.
- 32 §. Knygų naudojimas tvarkomas, Valdybos patvirtintomis taisyk-
lėmis.

V. Mokelinis narių pasiruošimas.

- 33 §. Kiekvienas narys atengiam kuo giliau pažinti savo pasi-
rinktę šakę.
- 34 §. Kandidatų mokėti pašangų seka kandidatų vadov.

3 priedas (3)

24

- 35 §. Tikrieji nariai duoda Valdybai už kiekvieną mėnesį atudijų apyskaitą ne vėliau paskutinės registravimo dienos.
36 §. Aukštųjų kursų studentai padeda įmonei.

VI. Revizijos Komisija.

- 37 §. Revizijos Komisija renkama vienas mėnesiui.
38 §. Revizijos Komisija revizuoja visus Korporacijos organus bent vieną kartą į mėnesį.
39 §. Revizijos Komisija savo revizovine aktus prištato bendrai susigai prie Valdybos apyskaitos.

VII. Statuto vykdymas.

- 40 §. Statute vykdytą pristiiri visi korporantai.
41 §. Nariai prusišengą §§ 11, 13, 16, 17, 18, 19, 20, 25, 34 ir 35 atskira Valdybos raštu perspėjami.
42 §. Vienų akademinų metų laike narys, gavęs du perspėjimus ir trečių kartų prusišengęs gali būti iš Korporacijos pašalinamas.
43 §. Narys, pašalinąs Korporacijos garbę, iš narių tarpe išbraukiamas.
44 §. Pranašai sekti Korporacija turi drausmės knygas ir atskirą bylą, kurias tvarko sekretorius.

4 priedas

V. D. U. Studentų Technikų Ateitininkų Korporacija
G R A N D I S .
Skyeio vinnūių sąrašas

1. Damašis Adolfas	58. Rašaitis Viktoras
2. Eidukevičius Petras	59. Pukas Apolinaras/Algirdas/
3. Kriaučiūnas Jonas	60. Petrusėvičius Bronius
4. Galkauskas Antanas	61. Prizgys Petras
5. Šalaševičius Kazys	62. Rimsa Pranas
6. Mabilius Vincas	63. Kučinskas Jonas
7. Biotrickas Antanas	64. Petruškevičius Jonas
8. Kuodys Jonas	65. Sušinskas Albertas
9. Abraitis Jonas	66. Juška Jonas
10. Bagdonavičius Stasys	67. Šilionas Antanas
11. Bartkus Izidorius	68. Pundrius Algirdas
12. Buškevičius Petras	69. Jasiulionis Albertas
13. Damijonaitis Jurgis	70. Kuosa Algirdas
14. Dirginčius Juozas	71. Ralyš Kazys
15. Gamaus Kazys	72. Piešina Albertas
16. Jaspinas Bernardas	73. Perla Kazys-Albinas
17. Keštavičius Pranas	74. Bnušinskus Juozas
18. Kleinas Močys	75. Janavičius Ignas
19. Kundrotas Petras	76. Jurjonas Justinas
20. Kurgonas Viktoras	77. Kupstas Jonas
21. Linkevičius Juozas	78. Lukošius Adolfas
22. Seliokas Vincas	79. Mališka Izidorius
23. Sirgedas Juozas	80. Pajaujia Jonas
24. Štanaitis Jonas	81. Perguokas Alfonsas
25. Tumosa Antanas	82. Prapuolenis Juozas
26. Ziberkas Benonas	83. Satas Romas/Algirdas/
27. Kizlaitis	84. Urbutis Motiejus
28. Kriščiūnas Jonas	85. Žukauskas Pilypas
29. Mašulius Feliksas	86. Geputis Kazys
30. Kripaitis Jonas	87. Narkūnas Antanas
31. Kazlauskas Stasys	88. Kriemenskis Justinas
32. Šilėys Vladas	89. Jotautas Kazimieras
33. Gasparika Kazys	90. Fondirskas Aleksandras
34. Juška Juozas	91. Čičoška Alfonsas
35. Kraujelis Jurgis	92. Monšinskas Julius
36. Valiukas Vladas	93. Vainius Antanas
37. Rimkūnas Petras	94. Bazevičius Jonas
38. Ilgutas Kazys	95. Bražukas Petras
39. Katilius Juozas	96. Augutis Juozas
40. Balšionas Jonas	97. Antanaitis Jonas
41. Sapalas Antanas	98. Vodopalas Romanas
42. Striupas Romas	99. Silkaitis Močys
43. Boruta Jonas	100. Kiškis Antanas
44. Stasiukevičius Dom.	101. Volertas Vytautas
45. Metulevičius Bron.	102. Vaišvilionis Leonas
46. Jasulaitis Vytautas	103. Tekorius Jurgis
47. Bredelis Antanas	104. Čiurlionis Helius
48. Dekonyš Jonas	105. Živatkauskas Antanas
49. Sukevičius Alfonsas	106. Stančius Pijus
50. Juozapavičius Antanas	107. Vaičiaitis Juozas
51. Guobys Vytautas	108. Underys Bronius
52. Šimkus Jonas	109. Bozikas Kazimieras
53. Simanskis Stasys	110. Vasiliauskas Jonas
54. Jasiukevičius Vincas	III. Reškevičius Vytautas
55. Prizgys Bernardas	112. Ylekis Alfonsas
56. Streckis Jonas	113. Nenortas Stepas
57. Naušius Viktoras	114. Tilinakas stasys
	115. Stančius Petras

5 priedas

1941-1953 m. Lietuvos partizanų kovose žuvusių ir nacių bei oviетiniuose lageriuose kentusių ir žuvusių „Grandies“ korporacijos narių sąrašas

1. Antanaitis Jonas
2. Bendinskas Aleksandras
3. Bloznelis Mindaugas
4. Boruta Jonas
5. Damušis Adolfas (kalėjo nacių kalėjime)
6. Dambrauskas Liudas
7. Guobys Vytautas (žuvo Sibire)
8. Ignaitis Jonas (žuvo 1947 m. Ustj-Neroje (Kolymoje))
9. Ilgutas Kazimieras (žuvo Sibire)
10. Jagminas Bernardas (žuvo Sibire)
11. Januševičius Liudas
12. Kuosa Antanas (žuvo Sibire)
13. Kasparavičius Vytautas
14. Kontrimas Bagdonas (žuvo Kolymoje)
15. Kunigonis Jonas
16. Lukša Juozas (žuvo kovose)
17. Lukša Jurgis (žuvo kovose)
18. Matulis Vincas
19. Milkevičius Juozas
20. Narutis-Žukauskas Pilypas (kalėjo Štuthofe)
21. Norkūnas Antanas (žuvo Sukilime)
22. Pajaujįs Jonas (kalėjo Štuthofe)
23. Prapuolenis Juozas
24. Prapuolenis Vytautas (žuvo kovose)
25. Pukas Apolinaras (žuvo kovose)
26. Rainys Stasys
27. Seliokas Vincas
28. Stanelka Zigmąs (žuvo Kolymoje)
29. Striupas Romas (žuvo Sukilime)
30. Šapalas Antanas (žuvo Štuthofe)
31. Šatas Romas (kalėjo Štuthofe)
32. Šinkūnas Stasys
33. Tilinskas Antanas (žuvo Červenėje)
36. Tvarijonavičius Leonas
37. Vaičaitis Juozas
38. Živatkauskas Juozas (žuvo Sukilime)

Mindaugas Bloznelis

CORPORATION "GRANDIS"
OF ATEITININKAI STUDENTS
OF TECHNOLOGY

Abstract

The present article discusses the corporation "Grandis" of ateitininkai students of technology, which was established by Adolfas Damušis in 1932. "Grandis" put emphasis on social consciousness of the members, leadership preparation and initiative. The corporation accepted catholic students of the faculty of technology. The members were taught to look for creative expression in technology and to see its use for the material welfare of the country. One of the most topical questions of that time was the implementation of idea of "masonry Lithuania". Common service was held in order to uplift the moral state of the members. Although during the first years of the Soviet occupation the activity of "Grandis" was ceased, it continued illegal functioning. "Grandis" became legal during the years of the German occupation. A number of members participated in preparation and distribution of press of underground Lithuanian front. By the end of 1944, according to the decision of the leadership meeting of ateitininkai students, the activities of ateitininkai students and "Grandis" were suspended. In 1945, NKGB started the so-called ateitininkai case, which sentenced "Grandis" members J. Antanaitis and J. Vaičaitis. A majority of members of the corporation continued their activity in resistance organizations. "Grandis" carried on its work in Germany and USA.

Gauta: 2004 03 05
Parengta: 2006 03 13